

KOCSIS ÉVA: HOGYAN MESÉLJÜNK A GYEREKEKNEK?

A népmesék erkölcsi nevelő hatása mélyen átjárja a személyiséget. A népmeséken keresztül ismeri meg saját gyökereit, kultúráját. Olyan értékeket közvetít a gyermek számára, amelyekből egész élete során építkezni tud, utat mutat, hogyan fedezze fel identitását, hogyan találja meg helyét az életben. Csak az a gyermek és fiatal tud felnőve, ma változatosan kommunikálni, aki beszédében alkalmazni tudja a népköltészetből, népmesékből megtanult szófordulatokat, jellegzetes mondatokat.

□

Mese a nevelésben: a mese – az egyszerű állatmesétől a nagy tündérmeséig – a kisgyermek érzelmi- értelmi és etikai fejlődésének és fejlesztésének egyik legfőbb segítője. A mindennapi mesélés a kisgyermek mentális higiéniájának elmaradhatatlan eleme. A

mese erkölcsi nevelőereje nem valamiféle tanulság levonásában nyilvánul meg.

Ellenkezőleg, ez csak lerontja hatását. A mese a hőssel való azonosulásra készíti, miközben a hallgatót bevonja rohanó cselekményébe, s így teszi érzelmileg átélhetővé az erkölcsi, etikai összefüggéseket.

A belső képteremtés az olvasás igazi előiskolája.

A későbbiekben az lesz majd valódi olvasóvá, akit a mesék bevezettek a belső képek adta örömei és vigasztalás, indulati feloldás és azonosulás világába. (In: Honti János: A mese világa Bp. 1975.)

□

A képzelet fejlődése

□

A gyermek képzeletének fejlődésében jelentős szerepet játszik a mesék hallgatása. A mesehallgatásban – a tárgyi cselekvéstől eltérően - a gyermeknek nincs lehetősége, hogy közvetlenül a cselekvésre támaszkodjon. Ezért igénylik az öt éven aluli gyermekek a mesekönyvekben található - és nélkülözhetetlen - képi illusztráció bemutatását. Amikor erről megfélejtkezünk, a gyermek azonnal kéri, hogy mutassuk meg a szereplőt, a házat vagy a várat stb. Ebben a korban még csak azt tudja elképzelni, amit a valóságban is átélt. A vele történeteket feleleveníti a képek alapján. Például az állatkerti sétán tapasztaltak alapján, felismeri az állatokat. Elmondja azt, hogy milyen nagy volt a víziló szája, amikor kinyitotta, mit eszik stb.

Már a két éves gyermekek is szívesen hallgatnak mesét, de őket még nem annyira a tartalom köti le, mint a jó hangzás és a felnőttel való kapcsolat fenntartása. A kisebb gyermekek sokszor ismételtetik el ugyanazt a mesét, mert egy- vagy kétszeri hallásra nem fogják fel annak tartalmát, de egyes megragadott mozzanatok alapján megkedvelik a mese hőseit és eseményeit.

Körülbelül három éves korig a gyermek szókincse és fantáziája még szegényes ahhoz, hogy olyan dolgokat képzeljen el, amelyeket ő maga még nem élt át. Ezért még a három (néha) négy éves gyermeket elsősorban a saját életével kapcsolatos események foglalkoztatják. A nagymama kutyusa, cicája mit csinál, amikor ő nincs ott.

Önkéntelen figyelmét a zenei hatású, játékos sorokból építkező egyszemélyes mondókák, gyerekversek ragadják meg. Szívesen mondogatják például az ilyen típusú mondókákat:

„Esik eső, csepereg,

„Gyí te paci, gyí te ló,

Sárga levél leperreg.”

Gyí te Ráró,hóha hó.”

A gyermek fokozatosan elsajátítja a meséből az ismeretlen szavakat (ezért is igényli a többszörös ismétlést), és mindinkább beleéli magát a mese tartalmába. A három évesek már saját szavaikkal mesélnek a könyvből a felnőtteknek és társaiknak is.

A négy, öt-hat éves gyermekek már jól megkülönböztetik a mesét a valóságtól. A „mi ez?” jellegű kérdéseket felváltják a „miért?”, „hogyan?”, „honnan?” stb. kérdések. A gondolkodási műveletek megjelennek a beszédében is. Koncentrációs képessége még gyenge a hosszú, bonyolultabb szerkezetű mesék befogadásához.

Az öt éves gyermekek már megváltoztatják a mese tartalmának egyes részleteit. Ebben az elemi kreativitás fejlődésének, valamint az örömkeresés tendenciájának is szerepe van. A gyermek ebben a korban nem elégszik meg a happy enddel, hanem a közbeeső fázisokat is igyekszik konfliktusmentessé tenni. Az ellen is tiltakozik, hogy a farkas, megegye Piroskát és a nagymamát.

Az öt-hat-hét évesek ismeretszerzése az elvont gondolkodás felé halad. Ebben a korban értik

meg a tündérmeséket, valamint a tréfás- és a csalimeséket.

A legújabb kutatások szerint az olvasóvá nevelés már a **születés előtt kilenc hónappal** megkezdődik. A gyermek az anyaméhben hallja a hangokat, éppen ezért fontos, hogy milyen hangokkal vesszük körül a születendő gyermeket. A mesemondást, versmondást a lehető legkorábban kell elkezdni.

A kisgyermek nem tud még beszélni, nem is érti még a beszédet, **de a hangra már figyel és látszik rajta, hogy ha beszélnek hozzá, az jó érzéssel tölti el.**

A mesehallgatás, a versmondás, a verses szöveggel kísért játék, a bábszínház az **anyanyelvi nevelés**

semmi mással nem pótolható lehetősége. Anyanyelvi nevelő hatása abban van, hogy ráfigyelteti a kisgyereket az emberi beszéd érdekességére. A jó mese és gyermekvers szövege hangzásban, ritmusban, hangulatban, képi erőben messze felülmúlja hétköznapi beszédünket.

A ringatók, tapsoltatók, lovagoltatók, ültetgetők mind az ősi dadai (vagy édesanyai) gyakorlatból valók. Ezekkel, a versikékkal beszélgettek és játszottak az asszonyok a mindennapi dajkálgatás, öltöztetés, fürdetés közben

. Nem mindig világos, hogy miről szólnak a mondókák, hiszen olyanok, mint a varázsszavak – és tényleg elbűvölik, elringatják a kisgyerekeket, jó érzéseket keltve - ébresztve benne. „Értelmük” mélyebben van – a dallam, a ritmus, a mozgás mélységeiben.

A mondókák ma is nagy szerepet játszanak a kisgyermek életében. A kisebb gyermekeket megnyugtatják, jó kedvre derítik, a nagyobbak észrevétlenül elsajátítják. Aki mondja, mosolyog, amit észre sem vesz magán. A gyermekek otthon is mondogatják amit

„tanultak”.

A beszédtanuláshoz hozzátartozik **a kérdezés** is. Ezért lényeges, hogy a gyermek minden kérdésére válaszoljunk, még akkor is, ha a kérdést sokadszorra teszi is fel. Sajnos az utcán, járműveken többször láttam, hogy a gyermek kérdezett valamit, de az anya nem válaszolt neki.

Pedig a gyermekek beszédének fejlődése didaktikus összefüggésben van gondolkodásának fejlődésével. Gyermekek- és óvodáskorban „hipnotikus hatása van a szónak. A gyermeknek mindegyik szimbólum. Ami a felnőtteknek eszköz, az neki varázsos játék” – írja Kosztolányi Dezső: Várunk a nyelv című művében. Ezért kell arra törekedni, hogy **megéreztesük a gyermekekkel a szó varázsát.**

□

Az értékközvetítés útjai

-

A gyerek legkisebb korától kezdve tudja, hogy **a könyveket nézegetni lehet**, és igen korán tudja azt is, hogy nemcsak a képeket lehet nézni bennük, hanem olvasással is meg lehet fejteni azt, ami lapjaikra rá van nyomtatva. (Mérei Ferenc: Gyermeklélektan, Bp.: Gondolat, 1975. p. 233.)

A képeskönyv nézegetés a játék egyik formája. Azokat a képeket szeretik, amelyek jól felismerhetően ábrázolnak tárgyakat, mesei szereplőket, jeleneteket. Fontosak az erőteljes formák, tiszta színek, apró, jellemző részletek, (ruhán a gomb, koronán az ékkő).

A gyermek személyiségének harmonikus felépítéséhez szüksége van a **költészet** értékeire is.

Az első „versélményeket” tudatosan vagy akaratlanul **az édesanya** közvetíti gyermeke számára, amikor különböző élethelyzetekben

mondókázva játszik vele

. A kisgyermek élvezi a ritmust, a mozgást, a szülő közelségét, az együttlétet. A kisgyermeket közösségbe kerüléskor (bölcsőde, óvoda) újabb élmények érik.

A mondókahallgatást felváltja a mondókamondás. A ritmus mellett mindinkább a szöveg hatás kezd élni, s **az öt- hat éveseket egyre jobban megfogják a versekből áradó hangulatok, érzelmek, gondolatok** .

Az óvodás korosztálynak bemutatott irodalmi alkotások közül első helyen a népköltészet kis remekei állnak. Ezek a **mondókák – ételekről, állatokról, időjárásról, jeles napokról – új ismereteket közölnek**, illetve a meglévőket rögzítik. A gyerekvess kitűnően alkalmas a közismereti anyag élményszerű közvetítésére.

Melyik korosztálynak mit?

-

1-1,5. éves korban forgatható képes kockák, leporelló, kihajtható képeskönyvek.

2 éves korban: tárgyképeskönyv, melynek kemény lapjain egy-egy ismert tárgy látható, határozott körvonalakkal. Olyan tárgyak, amelyek a gyermek életterében előfordulnak, de itt esetleg más színben, egy kicsit eltérő formában vannak ábrázolva. A kétéves gyerek számára örömforrásul az érzéki ingerek: a kép, a szín, a hang szolgálnak. Örömet jelent számára, ha felismeri a képen látottakat. A szövegnek úgyszólván jelentősége sincs.

□

Azokat a könyveket szeretik az ilyen korú gyermekek, amelyek egy - egy jelenetet ábrázolnak; például a nap egyik megtörtént eseményét /esti lefekvés előtti fogmosás, lefekvéshez való készülődés, anya mesél elalvás előtt stb./.

3-4 éves gyerek számára ajánlott képeskönyvekben már szöveg is van, egyszerű mondókamesék, rövid, rögtönzött történetek, egyszerű állatmesék. Őket a beszédöröm, a ritmus, a szó érzéki hatása ejti rabul. Ezekben, a könyvekben már ott van az irodalom. Számukra nem csupán irodalom az irodalom. A könyvet lapozgatva hallgatják a verset, verses mesét, énekelnek, mindent mozgással kísérik.

Negyedik életév körül már gyakori a folyamatos történeteket tartalmazó képeskönyvek nézegetése, lapozgatása. Érdeklődésüket ebben a korban a terjedelmesebb magyar és külföldi állatmesék, a novellisztikus- realiztikus és a tündérmesei novellamesék - elégítik ki (Három kívánság, A kiscigány, Nyakigláb, A gombakirály, A medve, róka meg a bődön vaj című népmesék).

4-5 éves korban megjelenik az állat és varázsmesék iránti kíváncsiság. Az alkalmiszzerű és tervezett mondókázgatás, valamint a versek anyagát ebben az életkorban is többnyire a népi mondókák alkotják.

A 4–5 évesek irodalmi anyagából nem hiányozhatnak a klasszikusok és a mai magyar írók műmeséi sem. Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Gárdonyi Géza, Zelk Zoltán, Petrolay Margit, Hárs László, Tordon Ákos, Lázár Ervin, Kányádi Sándor meséi.

□

3–6 éves korban válik a gyermek valóban mesehallgatóvá és mesélővé. Ez az életkor az, amikor képzeletében szimbólumokat alkot az átélt eseményekből, cselekvési formákból és a már kialakult belső képekből, sémákból. **Belső képeiből építkezve el tudja képzelni a legcsodálatosabb mesevilágot is.**

Az óvodáskorú gyermek a mesét szimultán kettős tudatával, **mesetudatával** fogadja be. A gyermek- ugyanúgy, mint a felnőtt a színházban- együtt érez a mese főhősével, belehelyezkedik lelki világába, együtt él, együtt harcol vele-, de közben ott rezeg a tudat, hogy ez nem a valóság, tudja, hogy mindez csak a képzelet világában, a mesében lehetséges.

□

5–6–7 évesek számára igazi irodalmi élményt a cselekményesebb, terjedelmesebb novellisztikus mesék (pl. Az igazmondó juhász, az Aranyszőrű bárány) és a tündérmesék jelentik (pl. Hófehérke és a hét törpe, Csipkerózsika, Hamupipőke, Békakirály).

Nekik már lehet válogatni a csali - és tréfás mesék köréből, valamint az irodalmi értékű műmesék és irodalmi elbeszélések közül. Szívesen hallgatják folytatásokban a meseregényeket és továbbra is kedveltek, maradnak a verses mesék is.

A mese beállítottság 8–9 éves korig tart, ekkor az érdeklődés előterébe az igaz történetek kerülnek.

Mikor mondjunk mesét?

Aki próbálta, tudja: már akkor is mesélhetünk, amikor a gyerek még nem is beszél!

Mesélni bármikor lehet. Mesemondásra az esti, elalvás előtti meseidőn kívül minden szituáció alkalmas: csúcsforgalom, várakozás az orvosi rendelőben, türelmet igénylő cipőpróba, testvérkonfliktus, betegség, lehangoltság, felfokozott jókedv stb. Minden helyzethez lehet megfelelő mesét találni.

A mese segít élni, eligazodni a világban. Ahhoz, hogy a mese igazi élményforrássá váljék, hogy a benne rejlő vigasztalás, jelképes értelem minél teljesebben hasson, helyesebb a mesét elmondani, mint felolvasni, mert így jobban alkalmazkodhatunk az adott helyzethez és a gyermekhez. Mesélni lehet az utcán látható járművekről (kukásautó, tűzoltóautó, betonkeverő), fákról, kutyusokról, madarokról, a mese tartalma csupán fantáziánktól függ.

-

Hogyan, milyen körülmények között meséljük?

Az a jó, ha azért mesélünk, olvasunk a gyermeknek, hogy része legyen a mesehallgatás sokszínű gyönyörűségének közös átélésében, s nem azért, hogy megnyugtassuk, hogy „egy kicsit nyugodt legyen” a sok rohangálás után, hogy csendes legyen és „ne zavarja” a felnőtteket.

Bizonyos esetekben sor kerülhet, hogy csendesebb elfoglaltságot kezdeményezünk, javasolunk: például elalvás előtt, várakozás orvosi vizsgálatra, betegség, hosszabb utazás stb. Ekkor másfajta könyvet veszünk elő, mint amikor érdeklődését felkeltve, aktivizálni akarjuk, együttműködő párbeszédre serkentjük. Ilyenkor ölbe véve, szorosan melléülve, átkarolva, lágy hangulatú, megnyugtató „lesimító” mesét, verseket olvasunk.

Ha **egy szülő megfelelő szellemben mesél** a gyermeknek – azaz **átéli mindazokat az érzéseket, a melyeket a mese ébreszt benne,**

mit jelentett a mese egykor az ő számára, mind pedig azokat, amelyeket jelenleg kelt benne, és érzékenyen megfigyeli, milyen úton- módon hámozza ki a gyermek is a neki szóló üzenetet a meséből -, akkor a mesehallgató gyermek úgy érzi, megértik leggyöngédebb vágyódásait, leghevesebb kívánságait, legsúlyosabb szorongásait és kínlódásait éppúgy, mint legnagyobb reményeit.

Ne sajnáljuk az időt a hosszú tündérmesékre, még akkor sem, ha több estét is igénybe vesz, amíg a végére érünk. A gyermekek szinte szó szerint megmondják, hol hagytuk abba előző este a szöveget. A mese az élőszó művészete, hatása nem csak tartalmában, hanem előadásmódjában is rejlik.

Meg kell teremteni a gyermekkel a megfelelő atmoszférát. Minden mesemondás új változat, variáció, tulajdonképpen újraalkotás. Megfelelőbb meseszituációk teremtésével könnyebbé válik a mese megértése, hisz lehetőség nyílik a gyermek számára, hogy önfeledten beleképzelje magát az adott körülményekbe, **b**
eleélje magát a szereplők helyzetébe, azonosuljon a főhőssel.

A mese szépségeinek befogadására, katartikus hatásának feldolgozására idő és nyugalom kell.

□

□

□

Felkészülés a mesélésre

-

A mesét mondónak maga előtt kell látnia a mű cselekményét, érzékelnie kell, hogy a szereplőket milyen akusztikai eszközökkel lehet megjeleníteni ahhoz, hogy külső és belső jellemvonásai, cselekedetei életre keljenek.

A mesemondónak el kell képzelnie az irodalmi alkotás valóságos és mesei elemeit, környezetét.

A mesélés időtartama három–négy éves gyerekek között 5–10 perc, négy–öt éveseknél 10–15 perc, az öt-hét évesek csoportjában sem haladhatja meg a 10–20 percet.

A jó mesemondó hallgatóságát a „Hol volt, hol nem volt” elhangzásának pillanatától az „Igaz volt, mese volt, aki hallgatta azé volt” utolsó szaváig a képzelet világába emeli.